PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

PAMUKKALE UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Sayı/*Number* 8 Ocak/*January* 2011 ISSN 1308 - 2922

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT

Baş Editör
Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR

İngilizce Düzeltme
Yrd. Doç. Dr. Recep Şahin ARSLAN

Hakemli bilimsel bir dergi olan PAUSBED yılda üç kez yayımlanmaktadır.
Dergide yayımlanan çalışmalardan, kaynak gösterilmek şartıyla alıntı yapılabilir.
Çalışmaların tüm sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

Grafik ve Dizgi
Gülderen ÇAVUŞ ALTINTAŞ

Baskı
Gültürk Ofset
0258 263 80 53

Yazışma Adresi
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rektörlük Binası Kat: 2
Kınıklı Yerleşkesi 20070 Kınıklı – DENİZLİ / TÜRKİYE
Tel. + 90 (258) 296 22 10 Fax. +90 (258) 296 23 47
e-posta: **pausbed@pau.edu.tr**

Danışma ve Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Rıza ERDEM	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. M. Yaşar ERTAŞ	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Milay KÖKTÜRK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Nurten SARICA	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan BAŞTÜRK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk Burak HAŞILOĞLU	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Yasin SEZER	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aydın SARI	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kamil ORHAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kerim DEMİRCİ	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Recep Şahin ARSLAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Safi AVCI	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Saim CİRTİL	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Türkan ERDOĞAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Türkay Nuri TOK	Pamukkale Üniversitesi

Hakem Kurulu

Prof. Dr. Candan TERVİEL	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Duran NEMUTLU	Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan BOYNUKARA	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Hatice SOFU	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim YEREBAKAN	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet MEDER	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar ALTINOK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ertuğrul İŞLER	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Hande SEBER	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Köksal ALVER	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ÇELİK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Tuncer ASUNAKUTLU	Muğla Üniversitesi
Doç. Dr. Turgay UZUN	Muğla Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aliyar DEMİRCİ	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bülent EVRE	Yakın Doğu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bülent Cercis TANRITANIR	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Cumhur Yılmaz MADRAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmet PARLAK	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali ÇELİKEL	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Meryem AYAN	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Rıza SAM	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Safi AVCI	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serkan GÜZEL	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Turan PAKER	Pamukkale Üniversitesi

Dergimizin bu sayısına gönderilen makaleleri değerlendiren hakem kuruluna teşekkürlerimizi sunarız.

Sekreterya

Recep DURMUŞ

Azize ŞIRALI

İÇİNDEKİLER/*CONTENTS*

Meltem SÖYLEMEZ.....**1**
Feminist Sanat ve Yapısöküm Kadın İmgeleri
Feminist Art and Deconstruction Woman Image

Aydın GÖRMEZ.....**11**
Contradictions in Waiting for Godot and Endgame
Godot'yu Beklerken ve Son Oyun'da Çelişkiler

Ayşe İRMİŞ - Neslihan AKÇA **19**
Aile İşletmelerinde Aile Üyelerinin İstihdamı Denizli Aile İşletmelerinde Bir Araştırma
Employment of Family Members in Family Businesses: a Study in Denizli Family Businesses

Bilal SÖĞÜT - Yıldız DUMAN ERCAN.....**35**
Raffaello Santi'nin "The Fire in the Borgo" Adlı Freskinde Betimlenen Mimari Unsurlar Üzerine Bir Değerlendirme
The Evolution of the Descriptions of the Architectural Elements in the Fresco of "the Fire in the Borgo" by Raffaello Santi

Battal OĞUZ.....**47**
Gustave Flaubert'ın Istanbul Destinasyonu
Istanbul Destination of Flaubert

Çağla TAŞÇI.....**57**
Turkish Students' Perceptions on the Curriculum for Interactive and Technology Enhanced English as a Foregin Language
Türk Öğrencilerinin İnteraktif ve Teknoloji Destekli Ingilizce'nin Yabancı Dil Olarak Öğretildiği Müfredat Hakkındakı Görüşleri

Fatma KALPAKLI.....**77**
The Impact of Colonialism Upon the Indigenous and the English Women Characters in the Mimic Men
Mimic Men Adlı Romanda Sömürgeciliğin İngiliz ve Yerli Kadın Karakterler Üzerindeki Etkileri

Rezzan AYHAN TÜRKBAY – Ferihan POLAT.....**85**
Neoliberalizmde Özgürlük Paradoksu ve Sosyal Haklar
The Paradox of Liberty in Neoliberalism and Social Rights

Sami ZARİÇ.....**99**
Demokratikleşme ve Etkin Bir Siyasal Sistem Oluşturma Bağlamında Türkiye'de Siyasi Partilerde Lider Hegemonyası ve Lider Değişimi Sorunsalı
The Problem of Leader Hegemony in Political Parties and Changing of Leader in Turkey in the Context of Democratization and Forming an Effective Political System

Serkan GÜZEL – Mehmet MEDER.....**117**
Doğudan Göçün Denizli Toplumsal Yaşamındaki Yansımaları
Repercussions of Migration from East in Denizli Societal Life

Yener ÖZEN.....**137**
Kişisel, Sosyal, Ulusal ve Küresel Sorumluluk Bağlamında Toplumun Yeniden İnşası: Mekân
Personal, Social, National and Global Responsibility in the Context of Re-Building the Society: Space

Zennure KÖSEMAN.....**149**
The Representation of Double Nature in Wuthering Heights
Uğultulu Tepelerde Çifte Tabiatın Temsili

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Sayı 8, 2011, Sayfa 137-148

KİŞİSEL, SOSYAL, ULUSAL VE KÜRESEL SORUMLULUK BAĞLAMINDA TOPLUMUN YENİDEN İNŞASI: MEKÂN

Yener ÖZEN*

Özet

Gerçekte, toplumsal yapı pratikler ile zaman-mekân kavrayışları arasında karmaşık ve çok yönlü bir ilişki vardır. Toplumsal yapı ve ilişkilerimiz, mekânı (ve de zamanı) kavrayışımızı etkilediği gibi, bu kavrayışlarımız da toplumsal eylemlerimizi anlamlandırmamızı etkiler. Mekân kavrayışlarımız, toplumsal eylemlerimizi belli bir gözle görmemizi olanaklı kılar. Gerçekte mekânın toplumsal, toplumunda mekânsal olarak yapılandığı kabul edilmektedir. Böylece tüm sosyal eylemler, olgular ve ilişkiler mekânsal bir ifade biçimine sahiptir ve tüm bunlar, belli bir mekân üzerinde gerçekleşir. Bu ilişkilerin mekânsal dağılım biçimleri de zamana göre değişiklik gösterir. Mekânın ekonomi-politiği üzerine çalışanlar, mekânsal ilişkilerin toplumsal örgütlenme dışında bir anlamları olmadığını ifade ederler. Mekân kendi başına varlığı olan bir nesne değil, özellikle çağcıl üretim tarzında verili sosyal ilişkiler sonucunda üretilen şeydir. İnsan toplumlarının kurmuş oldukları yapıların ve ilişkilerin belirleyeni değil bir ürünüdür. Bu ürünü kişisel sorumluluktan başlayarak küresel sorumluluğa kadar uzanan yapı içinde incelemek bu çalışmanın ana hatlarını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sorumluluk, Mekân, Toplum İnşası*

PERSONAL, SOCIAL, NATIONAL AND GLOBAL RESPONSIBILITY IN THE CONTEXT OF RE-BUILDING THE SOCIETY: SPACE

Abstract

In reality, social structures and practical understanding of space-time form the relationship between the complex and multifaceted. Social structures and relations, and space (as well time) affect our understanding; similarly, our understanding affects the way we give meaning to our actions in the community. Our perception of space and our social action will enable us to see our actions from a particular point of view. Social reality of the space community as the spatial configuration is accepted. So, all social actions, facts and spatial relations are a form of expression, and all these are done in a particular location. Forms of spatial distribution of these relationships vary within time. Those working on the political economy of space recognize that spatial relations carry no sense except for social organization. Location is not an object in itself; rather it is especially something produced as a result of social relations, given the modern mode of production. Those human societies have built are the products but not those that determine the structure and relationships of human society. The main aim of this study is therefore to analyze this product in a way that starts with personal liability and extends to a global responsibility.

Key Words: *Responsibility, Space, Society Building*

* Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik ABD, ERZİNCAN.
e-posta: yenerozen@gmail.com

1. GİRİŞ

Sosyal psikolojik mekân düşlemi, sosyal yapının derin uslamlamalarına ilişkin bir yolculuğa çıkma anlamını taşır. İnsan sahip olduğu kültürel nitelikleri ve bunlara bağlı olarak geliştirdiği hayat tarzı ile fiziki mekân üzerinde yer almış ve onu biçimlendirmiştir. Karşılıklı olan bir ilişki içerisinde coğrafya da kültürün oluşumunda etkili olmuştur.

Coğrafya ile kültür etkileşimi ilk olarak XX. Yüzyılın başlarında coğrafyacılar tarafından yorumlanmış, bu yorumlardan 3 farklı akım doğmuştur. Mekânsal Determinizm: 20. yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya konan bu yaklaşımda fiziki mekânın, özellikle iklim ve yer şekillerinin kültürlerin biçimlenmesinde etkin bir güç ve insanlığın aslında fiziki mekânın pasif bir ürünü olduğu belirtilmiştir. Deterministler dağ insanlarının basit, geri, tutucu ve hayal gücünden yoksun olmalarını engebeli arazi yapısına bağlamışlardır. Çöl insanlarının tek tanrıya inanmaları ve zalimlerin yönetimi altında yaşamaya mahkûm olmaları da yine bu nedenledir. Mekânsal Posibilizm: Mekânsal determinizm 1930'lardan itibaren etkinliğini kaybetmesinin ardından yerini posibilizme bırakmıştır. Bu akımda fiziki mekân etkisi göz ardı edilmemekle birlikte, kültürel mirasın da insan davranışını etkilemede en az fiziki mekân kadar önemli olduğu ifade edilmiştir. Posibilistlere göre insan, çevreden çok kültürün mirasıdır. İnsanların bir alana nasıl yerleşeceği ve onu nasıl kullanacağını kültürel miras belirler. Mekânsal Algı: Bu görüşe göre, her insanın fiziksel mekân hakkında zihinsel imajları vardır ve bir kültür grubu içinde bu imajlar geniş ölçüde paylaşılmaktadır. Bu düşünceyi destekleyenler mekânın gerçek karakterlerinden çok mekânın algılanmasındaki kıstasların insan psikolojisi ve kültürü etkilediğini savunurlar (Özbek, 2004: 1).

Coğrafyacıların yaklaşımları 1960'lardan itibaren Kevin Lynch'le birlikte birçok değişikliğe uğramıştır. Lynch paylaşılmış öğrenilen davranışların özellikleri ile ilgili çalışmalarını bir takım zihinsel haritalama teknikleri kullanarak açıklamaktadır. Lynch'in mekânların imajı ile ilgili çalışmaları, önemli ve müşterek algılamaların tanımlanması, grafik ve eylemsel ifadelerin anlaşılması üzerine temellendirilmiştir. Haritalama teknikleri bir takım zihinsel özelliklerin ortaya çıkmasını ve anlam kavramına sistematik yaklaşılmasını sağlamıştır.

Lynch'e göre; her an gözün görebileceğinden, kulağın duyabileceğinden fazlası, keşfedilmeyi bekleyen bir dekor, bir manzara vardır. Hiçbir şey tek başına algılanamaz, çevresiyle, kendisini doğuran olaylar zinciriyle, geçmiş yaşantıların anısıyla ilintili olarak algılanır. Çoğu kez mekânı algılamamız süreklilik göstermez, kısmi olur ve dikkatimizi çeken başka şeylerle sürekli bölünür. Bu bölüntü çoğunlukla kültürel mekân süreçlerden etkilenir. Yani kültürel olarak bakmayı, duymayı kendimize yasakladığımız ve bu yasaklamayı beynimizin bir köşesine attığımız durumlar kaçamak algılarla ön plana geçer. Oysa kendi kültür yaşantımızda sıradanlaşan bir takım eylemlere yaşanılan kentte rastladığımızda hoşnut olmanın ötesinde duygusal olarak kulak kabartmayız (Lynch, 1975). Kültür-mekân konusu üzerinde durmuş en önemli iki kişi Amos Rapoport ve Irwin Altman'dır. Yazarların ortak yaklaşımı, çapraz kültürel karşılaştırmaların kullanımı ve ikincil derecedeki etnografik malzemelere olan gereksinimdir. Her ikisi de inançsal bir yaklaşım tanımlar ve niteliklerde ve biçimlerde çeşitliliğe yol açan faktörlerin artışını gerekli bulur. Rapoport daha ziyade yapısal mekân biçimleri üzerinde dururken, Altman insan davranışlarının mekânsal boyutlarını ele almıştır (Özbek, 2004: 2).

Rapoport kültür kavramını, mekân davranış literatürü içinde ele alır. Dünya üzerindeki konut biçimleri ile ilgili aşırı farklılıkları ortaya koyar fakat tek nedenli açıklamaları da eleştirir. Ona göre konut biçimleri iklim, malzeme, yapım tekniği teknolojisine bağlı olan geniş çaplı sosyo kültürel faktörlerin sonucu olarak oluşmuştur (Rapoport, 1969: 144).

Altman ilk karşılaştırmalı araştırmalarında mahremiyetin küresel bir kültürel süreç olduğunu ve temel insan gereksinmesi oluşturduğunu belirtmiştir. Mahremiyetin tanımlanmasında, davranışlarda bireysel sınırların diyalektik, optimal ve çok yönlü etkilerini incelemiş ve mahremiyetin fiziksel mekan üzerindeki etkilerinden ziyade fiili ve fiili olmayan davranışlarla ifade edildiğini belirlemiştir (Altman, 1975: 48).

AMAÇ

Bu çalışmada, sosyal psikolojide mekân sorununa kişisel, sosyal, ulusal ve küresel sorumluluk bağlamında açımlayıcı bir yaklaşım sergilenmiştir. Ayrıca mekânsal toplumsallığın, politik inşa olanakları ile sosyal psikolojik içerimlerine ilişkin genel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

2. MEKÂN

Mekân Kavramı ve Algı ile Davranışa Etkisi

Mekân, yaşamın oluştuğu ilişkiler ortamının tümüdür. Bu alan fiziksel ve mekânsal tüm ilişkilerde olduğu gibi toplumsal ilişkiler ve üretim ilişkilerini de kapsar. Fiziksel Mekân; doğal ve yapay ortamlar, toplumsal mekân ise, neden-sonuç ilişkileriyle birbirine bağlı altyapı (üretim ilişkileri) ile üstyapıdan (kültür, ahlak, politika, örgütler) oluşur. Bu bağlamda insanın dışındaki tüm evren coğrafi mekânın konusudur. Bu mekânın içinde bulunan operasyonel mekân, insan farkında olsa da olmasa da onu etkileyen eylemler dizisinden oluşmaktadır. Farkında olduğumuz eylemler ise algısal mekânımızı yaratırlar. Algısal çevremiz bizi davranışsal olarak bir tepkiye itiyorsa bu da davranışsal çevremizi oluşturacaktır.

Şehirsel mekân yaşanılan mekân olarak insan psikolojisinin davranışsal etkilerini belirler. İnsan psikolojisini bilinçli ve bilinçdışı birçok katmanın oluşturduğunu kabul edersek, psikolojik tatminin, çevreleyen mekâna gönderilen reaksiyonların bu katmanlarda oluşturduğu duyumlardaki hoşnutluğuyla doğru orantılı olduğu görülür. Duyumlar bilinçdışı katmanlarda ne kadar derine ulaşırsa, o mekânda yaşayan kendisini mekân öğeleriyle o derece bütünleşmiş ve bütünleştiği oranda da mutlu hisseder.

Mekânsal imgeleme kişi ile mekân arasında iki yönlü bir sürecin sonucudur. Kişi mekânı belirli bir süzgeçten geçirerek algılar, farklılıkları seçer, düzenler ve anlamlandırır. Hemen hemen bütün davranışlarda davranış oluşurken ya da davranışı yaşarken hissettiğimiz zevk unsurudur. Zevk davranışın içinde saklı ya da onunla birlikte ortaya çıkan yaşanılan davranışın rengidir. Algılama organizmadan ayrı düşünülemediği gibi, davranıştan ayrılamaz ve güvenilirlik sınırları içinde olmak koşuluyla zevk duygusuna bağımlıdır. Algılamanın boyutları ve derinliği doğuştan öğrenilen ve sonradan gelişen mekanizmalar çerçevesinde gelişir.

Mekâna atfedilen anlamlar ve mekânın farklı boyutlanma olanakları, doğal olarak, sosyal psikolojik bakışta bir açımlamaya neden olmaktadır. Özellikle de, gündelik hayat deneyimleri ve kültürel süreçler daha çok mekânın kategorilerine göre işlenmekte, yine sermaye, iktidar ilişkileri, toplumsal hiyerarşiler, tüketim ölçekleri, gözetim/denetim stratejileri hepsi sosyal hayatın mekânsallığı içinde anlam bulmaktadır. Mekân, var oluşu ikame çabaları, hayatı sürdürme konusundaki duyarlılıklar ve kimlik siyasetleri açısından da işlevseldir (Aytaç, 2006: 876). Dolayısıyla, mekâna dönük toplumsal/politik/kültürel açımlamalar, bir mekânın sosyal psikolojik ana hatlarını oluşturacak zengin bir kuramsal izleğin kristalize olmasını mümkün kılmaktadır.
Mekân kavramına ilişkin yaklaşımlarda iki tür mekân görüşü ayırt edilir: Mutlak mekân görüşüne göre, mekân, maddeden bağımsız ve kendine özgü bir şeydir. Dolayısıyla olguları ayırt edebileceğimiz ve sınıflandırabileceğimiz bir yapıya sahiptir Göreli mekân görüşüne göre, mekân hakkında değişik şekillerde düşünebiliriz. Kentsel olguları ve genelde toplumu anlayabilmek için uygun bir mekân kavramı tanımlamak yaşamsal önemdedir, ama yine de mekânın doğası, sosyal araştırma açısından bir sır olarak kalmıştır. Mekânı mutlak bir kavram olarak görürsek, maddeden bağımsız bir "kendinde şey" haline gelir. Olguları ayırt edebileceğimiz ve sınıflandırabileceğimiz bir yapıya sahip olur. Göreli mekân görüşü ise, onun sadece birbirleriyle bağlantı halindeki nesnelerin varlığı sayesinde var olan, bu nesneler arasındaki bir ilişki olarak anlaşılmasını gerektirir (Akçan, 1994: 43).

Mekânın göreli olarak bakılabileceği başka bir yön daha var ve ben bunu ilişkisel mekân olarak isimlendiriyorum ki: Mekânın, Leibniz'in bakışıyla nesnelerin içinde görülmesi ve bu anlamda nesnelerin de ancak kendi içlerinde başka nesnelerle ilişkiler içererek ve bunları temsil ederek var olduğunun kabul edilmesidir. "Mekân nedir?" sorusunun yanıtını bulmaya yönelik ontolojik bir tartışma. Ayrıca, bu felsefi sorunun başka her şeyden bağımsız felsefi ve dilbilimsel bir çözümü olduğu düşünülüyor. Kabul edilen yaklaşım: Bir kez mekânın ne

olduğunu anlar ve onu göstermenin yolları bulunursa, o zaman insan davranışları anlayışını genel bir mekân kavramının içine oturtulup, kentsel olguların analizine girilebilinir.
Bu yaklaşım önemini yitiriyor ve mekân, analiz sürecinden önce tanımladığımız değil, bu süreç esnasında ona yüklediğimiz anlamı taşımaya başlıyor. Ayrıca mekân kendi başına mutlak, göreli ya da ilişkisel değil, ama duruma göre bunlardan bir ya da birkaçı olabiliyor. Mekânın uygun kavramlaştırılması sorunu insan pratiklerinin onun karşısındaki durumuna göre sonuçlandırılıyor. Başka türlü söylemek gerekirse, mekânın doğasından doğan felsefi sorulara felsefi yanıtlar yok – yanıtlar insan pratiklerinde. Bu durumda "mekân nedir?" sorusunun yerini "değişik insan pratikleri nasıl değişik mekân kavramlaştırmaları yaratıp kullanıyor?" sorusu alıyor. Örneğin, mülkiyet ilişkisi tekelci denetimin içinde işleyebileceği mutlak mekânlar yaratıyor. Nüfus, mal, hizmet ve bilgi hareketleri göreli mekânda oluşuyor, çünkü mesafenin direnişinden kurtulmak para, zaman, enerji ve benzerlerini gerektiriyor. Arazi parselleri de getiri sağlıyor, çünkü başka parsellerle ilişkileri var; demografi, piyasa ve perakende satış güçleri bir kentsel sistem içinde yeteri kadar gerçektirler ve ilişkisel mekân, kira biçiminde toplumsal insan pratiklerinin önemli bir unsuru olarak vücut bulur. Kentsellik ve toplumsal süreç-mekânsal biçim konularını anlamak, insan faaliyetinin belirli mekân kavramları ihtiyacını nasıl doğurduğunu ve günlük toplumsal pratiğin mekânın doğasına ve toplumsal süreçle mekânsal biçim arasındaki ilişkiye dair derinmiş gibi görünen felsefi sırları nasıl kolayca çözüverdiğini anlamamızı gerektirmektedir. (Harvey, 2003: 18).

Mekânın ekonomi-politiği üzerine çalışanlar, mekânsal ilişkilerin toplumsal örgütlenme dışında bir anlamları olmadığını ifade ederler. Mekân kendi başına varlığı olan bir nesne değil, özellikle çağcıl üretim tarzında verili sosyal ilişkiler sonucunda üretilen şeydir. İnsan toplumlarının kurmuş oldukları yapıların ve ilişkilerin belirleyeni değil bir ürünüdür (Işık, 1994: 18). Mekân bağımsız bir inşa biçimi değil, aksine toplumsal yapıların ve ilişkilerin belirlediği birer ürün olarak karşımıza çıkar. Mekanın geometrisi, toplumun ve toplumsallığın nasıl oluştuğu sorununu açıklar niteliktedir (Hiller ve Hanson, 1984: 49).

Mekân her şeyden önce, içine yerleşen maddi nesnelerden farklı, mutlak bir değer değildir. Ancak, mekân, sadece bu tür nesnelere de indirgenemez. Mekânı mutlak olarak gören tezi reddederken, salt nesnelerin dağılımı üzerinde yoğunlaşarak tüm mekânsal etkiyi göz ardı etmek yersiz olur. Mekânsal olan farklı bir genel yasalar dizisi oluşturacak biçimde toplumsal olandan kopuk değildir. Mekân tek başına fazla bir anlam taşımamaktadır. Mekânsal ilişkilerin önemi, söz konusu toplumsal nesneleri özel karakterine bağlıdır. Böylelikle mekânsal ilişki, genel bir etki ile sınırlandırılamaz; sadece söz konusu toplumsal nesnelerin belirli ayırt edici özellikler ya da güçler taşımaları nedeniyle etkide bulunur. Yalın "mekân" yoktur, sadece, farklı türde mekânlar, mantıksal ilişkiler veya mekansallaşmalar vardır (Urry, 2004: 96).

Mekânın önemi, özneyi kavramsallaştırmada, mekânın bu özne etrafında inşa olduğu, öznenin hem bilinç hem de eylem üzerinde önemli etkileri olduğu şeklindeki ontolojik konumundan kaynaklanır. Esas olan, mekanı, salt basit neden sonuç ilişkisi olarak görmenin ötesinde bir bakış açısı örneğin, mekanı bir eş zamanlılık, toplumsal bir ürün ve de toplumsal yaşamın belirleyicisi olarak gören bir bakış açısı geliştirmektir (Soja, 1989: 14). Castree'ye göre; Harvey'de benzer şekilde, sosyal pratikler ve süreçlerin mekânları yarattığı ve bu mekânların da zorunlu olarak bu pratikleri ve süreçleri değiştirdiğini belirtir. Harvey bu görüşüyle, mekânın sosyal psikolojik etkilerden kopuk olduğu yönündeki XX yüzyıl boyunca etkisini sürdüren köklü inançları tersyüz etmiş oluyor (Castree, 2004: 183).

Gerçekte, toplumsal yapı pratikler ile zaman-mekân kavrayışları arasında karmaşık ve çok yönlü bir ilişki vardır. Toplumsal yapı ve ilişkilerimiz, mekânı (ve de zamanı) kavrayışımızı etkilediği gibi, bu kavrayışlarımız da toplumsal eylemlerimizi anlamlandırmamızı etkiler. Mekân kavrayışlarımız, toplumsal eylemlerimizi belli bir gözle görmemizi olanaklı kılar. Gerçekte mekânın toplumsal, toplumunda mekânsal olarak yapılandığı kabul edilmektedir. Böylece tüm sosyal eylemler, olgular ve ilişkiler mekânsal bir ifade biçimine sahiptir ve tüm bunlar, belli bir mekân üzerinde gerçekleşir. Bu ilişkilerin mekânsal dağılım biçimleri de zamana göre değişiklik gösterir (Işık, 1994: 28).

Mekân kavrayışlarımızın psikolojik ölçütleri de mekânsal eylemlerimizi uslamlaştırır. Mekânsal çevrenin algılanmasında tatmin duygusunun gelişmesi için o mekânda birtakım karakteristiklerin oluşması gerekir. Bunlar: Katılım: Mekânsal çevrenin algılanması için algılayanın mekânın biçim kazanmış öğelerine katılımı gerekir. Bu katılım bilinçli zorlama olmaksızın oluşan ve sonuçta bir zevk alma hissinin oluşumuna neden olan, yapısal objelerde ve eylemlerdeki sezgisel davranışlara bağlıdır. Vücut: Mekânsal çevrenin algılanmasında vücut kurgusuna bağımlılık söz konusudur. Vücudun fiziksel özelliklerini (bakış açısı, duruş, el-ayak hareketleri v.b.) aşan veya onlara ters gelen objeler algılamada hoşnutsuzluk yaratır. Aynı zamanda vücudun yalnızca belli noktalarının davranışına izin veren mekân da yaşayanlarını fiziksel ve psikolojik açıdan tatmin edemez. Oyun: Mekânsal çevre davranış ve oyun yeri olarak kullanılır. Algılayan dolaylı olarak gördüğü yüzeylerin arkasında nelerin gizli olduğunu, bunların neler getireceğini bilmek ister. Ayrıca bu mekânsal objelerde ipuçları ve işaretler arayarak davranışlarını mekânsal ve zihinsel olarak güvence altına almayı amaçlar. Bu algılayanın psikolojik ve fiziksel gücünün faaliyet altında olduğu bir yaratıcılığın doğmasına neden olur. Kaybolma: Birçok kişi için mekânın herhangi bir noktasında kaybolmak büyük bir heyecan ve korku unsurudur. Modern mekânlar da yaşayan insanlar için yolunu tümüyle kaybetmek neredeyse imkânsız gibidir. Başka insanların varlığı, yolumuzu bulmamızı sağlayan araçlar (haritalar, yol işaretleri, sokak adları, levhalar) bize yardımcı olurlar. Kaybolma, özellikle kırsal kökenli göçerler için kent imajı ile özdeşleştirilmiş gibidir. Bu yüzden psikolojik açıdan kaybolma riski bulunan yerler güven duygusu içermediğinden tatmin yaratmaz. Ama az da olsa bunun tam tersi olduğu durumlar da söz konusudur. Birçok kişi hayatında birkaç kez bile olsa; gerek ekonomik gerek sosyo-kültürel sebeplerden ötürü, mekan içinde tümüyle kaybolacağı zamanların ve yerlerin olmasını arzular. Bilmediği bir yere götüren otobüse binmeyi, bilmediği ve sürekli kaybolduğu mekanlarda dolaşmayı, mekânın imajındaki korku ve heyecanı tatmayı düşünür. Gerçekleştiren çok fazla olmasa da, kent kimliğinin kaybolma riskini barındırması ve en azından kayıp hayalleri kurdurması bile psikolojik tatmin sağlar. Aktivite: Büyük mekânlar birçok kişi için aktivite merkezleridir. Eğitimden, sosyal ve kültürel tesislere, dinlenme ve eğlence mekanlarına varıncaya dek birçok aktivite kent bünyesindeki mekanlarda gerçekleştirilir. Bu mekanların oturulan bölgeye göre uzak-yakın olması tatmin ve algıyı kuvvetlendirir (Rapoport, 1969: 183). Örneğin! İstanbul denildiğinde sosyal ve kültürel tesisler ile eğlence mekanlarının akla gelmemesi mümkün değildir. Bu algının psikolojik doyuma ulaştırması kültürel yaşayışla doğru orantılıdır.

Mekân esasta edilgen bir öge değil, sadece toplumun değil bireyin de kurucu bir ögesidir. Mekân, bir bakıma, politika ve ideoloji yüklüdür. Toplumsal yaşamdaki mekânsal pratiklerin altında çoğu kez soyut iktidar ilişkileri gizlidir. Gündelik yaşamın coğrafyasında, hemen fark edilmeyen bir dizi politik ve ideolojik öge yer alır. Mekânsal pratikler hiçbir zaman "tarafsız" değildir, toplumdaki eşitsiz güç ilişkilerinin bir aracı, örtülü bir ifadesidir ve bu yönüyle de politiktir. Mekân, toplumdaki çelişkilerin normalleştirilip sıradanlaştırıldığı gündelik yaşamın içinde eritildiği bir alandır. Ancak, mekânın politik/ideolojik niteliği örtüktür ve mekânsal pratiklerin açığa çıkarılması güçtür. Bununla birlikte, mekânsal pratikler ne ölçüde örtülü olsa da, öznelliğin oluşumunu derinden etkiler (Lefebvre, 1991: 144).

Mekâna ilişkin yoğunlaşan teorik tartışmalar, disiplinlerarası sınırların yeniden çizildiğine dair işaretlere gönderme yapmaktadır. Örneğin, şimdiye kadar birbirinden kopuk ele alınan "mekân" ve "kültür" kavramlarının birlikte ele alınmaya başlaması, gerçekte coğrafyacılarla antropologlar arasındaki bir yaklaşmanın kanıtı olarak okunabilir. Bununla birlikte, toplumsal ve kültürel mekan-zaman arasındaki iç içeliğin, insanların yaşam dünyasında ne anlam ifade ettiği sorunu henüz açıklığa kavuşmuş değil (Öncü, 2005: 21). Bunu, "çok mekânlı etnografya" olarak isimlendirebiliriz. Sosyoloji ve sosyal antropolojinin klasik araştırma stratejilerinin yetersiz kaldığını söyleyebiliriz. Oldukça hareketli ve akış halindeki bir dünyada, neredeyse tümüyle birbirinden kopuk gibi görünen olguların, gerçekte, insanların/grupların farklı zaman ve mekânlardaki izini sürmek suretiyle aralarındaki bağların neler olduğunu ortaya çıkarmak sosyal psikolojik araştırmalarının yeni bir sahası olduğunu ileri sürebiliriz.

3. TOPLUMUN YENİDEN İNŞASI

Sorumluluk ve Mekân

Sorumluluk, "birey, erken çocukluk döneminden başlayarak, yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun olarak görevlerini yerine getirmesi"dir (Yavuzer, 1999: 107). Sorumluluk kavramı kapsamında bir insan, belirli duyguların ve düşüncelerin uzantısı olarak yaptığı veya yapmadığı şeylerden ötürü başka insanların veya şeylerin etkilendiğini fark edip ifade ederse, bu duyguların düşüncelerin ve davranışların kendisine ait olduğunu kabul ederse, söz konusu duygularının, düşüncelerinin ve davranışlarının sorumluluğunu almış olur (Dökmen, 2000: 226). Sorumluluk duygusuna sahip kişinin nitelikleri saymakla bitmez. Ancak ilk akla gelenler şu şekilde sıralanabilir: Sorumluluk sahibi kişi, kendine ve başkalarına karşı saygılıdır. Üstüne düşen görevleri yerine getirir. Kendi işlerini kendi kendine yürütür ve başkalarına gereksiz yere yük olmak istemez. Öz değerinin bilincindedir. Duygu, düşünce ve davranışlarından yalnız kendini sorumlu tutar. Yaşamdan bekledikleri ele verdikleri ile orantılıdır. Hak etmediğini almaya kalkmaz. Çalışkan bir insan, iyi bir ana-baba ve iyi bir komşudur (Lucker, 1994: 15).

Mekân bağlamında sorumluluk bireysel, sosyal, ulusal ve küresel tanımlamalar ortak bir noktada birleşmektedir. Mekânsal sorumluluk; İnsanlar tek başlarına, başkalarının da bulunduğu bir ortamda yaşarlar. Bu nedenle yalnız fiziksel mekânlarını değil, içinde yaşadıkları sosyal mekânlarına karşı da sorumludurlar (Ruth,1994: 148). Sorumluluğun birçok çağrışımı vardır. Güvenilir, emniyet edilir kimseler için "sorumluluk sahibi" deriz. "Sorumluluk" aynı zamanda yasal, parasal veya ahlâki sorumluluğu da ifade etmektedir. Sorumluluk; önce kendine, sonra başkalarına sorumluluk diye özetlenebilir. Kişi kendini mutlu edemezse, başkasını mutlu etmesi olanaksızdır. Bireyin başarıya ulaşabilmesi ve sorunlarını üstlenerek problem çözmeye yönelmesi için o sorunları kabul etmesi gerekir. Birey kendini iyi tanır ve sorumluluklarını bilir ise, görevlerini yerine getirmekte de başarılı olur (Özen, 2009: 16).

Görüldüğü gibi bazı yazarlar sorumluluğu, sorumlu birey özelliklerinden yola çıkarak tanımlamaktadırlar. Nelson ve Low (2003: 1), sorumluluğu bir kavram olarak ele alıp bireysel sorumluluk adı altında tanımlamaya çalışmışlardır. Onlara göre, bireysel sorumluluk kendi sorumluluğunu üstlenebilmek, kendinden sorumlu olmak, başardığında diğerlerini değil, sadece kendini kutlamak ve başaramadığında ise sadece kendini suçlamaktır. Bireysel sorumluluk, yaşamda amaç belirleme ve bu amaca ulaşmak için tüm sorumlulukları üstlenme isteğidir. Böylece birey amaçlarına ulaşmadaki başarısızlıklarından dolayı diğerlerini değil, sadece kendini suçlar.

Kişisel Sorumluluk ve Mekân Kavrayışı: Kişisel sorumluluk kişinin kendisine yönelik sorumluluğu olarak ele alınmaktadır ve kişinin kendi benliğine yönelik sorumluluğu ve kişinin kendi bedenine yönelik sorumluluğu olmak üzere iki kısımda incelenmektedir (Hamilton & Fenzel, 1988: 68). Kişisel sorumluluk kişinin kendi benliğini güçlü kılmak adına çabalarını, diğerleriyle başkalarının sınırlarını zorlamayan ve saygıya dayalı bir iletişimi benimsemesini, kendi seçimlerinden sorumlu olmasını ve bu seçimlerin sonuçlarını üstlenmesini, kendi hayatını kendinin yönlendirmesini, fiziksel ve duygusal iyi oluşunu sağlamasını, sorumlu bir biçimde hissetmesi ve düşünmesi gibi öğeleri içermektedir. Kişinin kendisine karşı sağlıklı bir kimlik kazanmak, sağlıklı değerler edinmek, sağlıklı algılama ve değerlendirme yollarına sahip olmak ve sağlıklı kişilerarası ilişkiler geliştirmek gibi sorumlulukları bulunmaktadır (Messina, 2004: 88). Bireysel sorumluluk, yaşamda açık amaçlar belirleme ve bu amaçlara ulaşmak için tüm sorumlulukları ve görevleri tamamıyla kabullenmektir. Sorumluluğu yüksek olan birey üstlendiği işleri ve görevleri çok zor olsa bile tamamlar ve yaptıklarının sonuçlarına katlanır. Bu kişiler genellikle, yapılması gereken bir görev olduğunda diğerleri tarafından görevi tamamlamak için seçilirler (Nelson ve Low, 2004: 84).

Günümüzde kişisel sorumluluk bağlamında mekân olgusu çağcıl politik/ekonomik söylemlerle açıklanabilmektedir. Çağcıl eko-politiğin her evresinin kendine uygun mekânsal formlara sahip olduğu söylenebilir. Günümüz postmodern (geç) kapitalizmine denk düşen mekân ise, şizofrenik olarak da adlandırılabilecek parçalanmış/bölünük mekândır. Söz konusu postmodern mekân, herhangi bir bütünlük algısından yoksun, birbirinden kopuk parçaların birer kolâjı (kes-yapı) gibidir. Bu kopuk mekânları, kişinin zihninde birbirine

bağlayabilmesi de neredeyse olanaksızdır. Postmodern yaşantıyı benzersiz kılan da bir ölçüde budur. Bu parçalanmışlık, bölünmüşlük bir başka deyişle şizofreni, günümüz dünyasının da temel özelliğini oluşturur. Günümüzde, eski bağlar ve sosyal ilişkiler zayıflamakta, yerini hiç de hazırlıklı olmadığımız her an değişen istikrarlı bir nitelik taşımayan hız ve ilişkiler almaktadır. Bireyin bu parçalanmışlıkla baş edebilmesi, kendini dünya içinde konumlandırabilmesi de "bilişsel haritalara" sahip olmaktan geçer (Jameson, 1994: 26). Kişisel sorumluluk açısından bu haritalar; yetişkin bireylerin sağlıklı ruh dinginliğine erişmesinde kazandırılan yetiler içerisinde bireyin kendini gerçekleştiren ve gereksinimlerini doyururken ilkeli, çatışmayan, çözüm sunan, iradeli, özsaygısı yüksek, toplumsal saygıdan uzak olmayan onurlu ve erdemli bir kişiliğe ulaşmasında çocukluk yıllarından itibaren sorumluluk prensibi en etkin karakter özelliğidir. Toplumsal sistem içerisinde insanların kendilerinden beklenilen rolleri yerine getirmeleri, sorumluluklarının farkında olmaları ve sorumluluklarını üstlenmeleri ile mümkündür (Özen, 2009: 1). Politik/ekonomik söylemler temelinde kişisel sorumluluk içinde mekân; bilişsel haritalandırma kavramı içinde anlam bulur. Bilişsel haritalandırma, günümüz toplumunda sınıf mücadelesi yerine kullandığı bir eğretilemedir. Kişi, kendi öznelliğini konumlamaya çalışırken, aslında günümüz dünyasının eşitsiz gelişimi ile yarattığı mekânları, eşitlikçi mekânlara dönüştürmek ister. Bunun gerçekleşmesi ise esas olarak kişisel sorumluluk bağlamında yeni bir "mekânsal düşüne" gereksinim duyabilmesidir.

Kişisel sorumluluk bağlamında mekân düşlemini günümüze ilişkin birtakım ipuçları elde edebileceğimiz, toplumsal pratiklerin gizlerini açığa çıkaracak bir kategoridir. Ancak, "bilişsel haritalar" soyut, edilgen ve hareketsiz bir mekândır. Kişisel sorumluluğu yüklenmek isteyen birey, bugünün dünyasında kendini anlamlandırma ve kendine sağlam bir zemin bulma uğraşı olan bilişsel haritalandırma, bir anlamda imkânsız hale gelmektedir. Keith ve Pile'ye göre; bu uğraşında birey, bir yandan dünya çapında süreçlerin kavranması gereği, öte yandan da kavranması mümkün olmayan bütünselliği boş yere kavramak gereği arasında bir denge kurmak durumundadır. Çağcıl zamanda kişisel sorumluluk açısından mekân öylesine kaotik ilişkilerin biraradalığı olarak kavramsallaştırılmış ki, bu kişisel sorumluluk açısından temsil edilmesi imkansızlaşan bir mekândır(Jameson, 1994: 35).

Ancak, bilişsel haritalar, postmodern kimlik politikalarının mekânsallaştırılması gereğine ilişkin önemli ipuçlarını ortaya koymada kullanılabilir. Çünkü mekân ile kimliğin oluşumu arasında bir ilişki vardır. Postmodernizm farklılıkların tanınması ve kimliğin temsilinin önündeki engellerin kaldırılmasını öngörür. Bir bakıma, postmodernizm bir kimlik felsefesi kurar. Kimlik, her an yeniden oluşmakta, hiçbir zaman tanımlanamayan bir süreçtir. Kimlik, sabit bir konum değil, tersine, kaygandır, her an yeniden kurulur, dünyayı ve kendimizi tanımladığımız geçici bir durumsallığa işaret eder. Kimliğin oluşumunda "farklılık" esaslı bir yer işgal eder, çünkü kimlik, ancak, başka kimliklerle olumsuzluk ilişkisi içinde, başka kimliklerle farklılıkların kalıcılaştırılması yoluyla kurulabilir (Işık, 1994: 27).

Birey bu durumda kişisel sorumluluğunun, kimlik ve kimliğin var oluş koşullarının birbiriyle ilişkili olduğunu, sorumluluğun kimlik bağlamından kopuk kavramsallaştırılamayacağını, verili koşulların sorumluluğunu almadan kimlik oluşumunu anlamanın olanağının olmadığını bilebilmesidir. Kişisel sorumluluk bağlamında mekânın bu en yeni durumsalı, bireysel insan vücudunun kendi yerini saptama, yakın mekânı algısal olarak organize etme ve haritaya gelir bir dış mekânlaşma da bilişsel olarak kendi mekân içinde konumunun haritasını çizme sorumluluğunu alması bulunuyor (Jameson, 1994: 105).

Sosyal Sorumluluk ve Mekân Kavrayışı: Kişinin başka insanlara karşı sorumluluğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Başkalarının iyiliği, refahı, iyi oluşuyla ilgili olma, başkalarına yardım etmeyi içeren içsel görev duygusu, sivil katılım ve başkalarına yönelik sorumlu tutumları içermektedir. Yine sosyal sorumluluk, paylaşım, işbirliği, başkalarına yardım etmek ve sosyal yeterlilikler olarak ele alınmaktadır (Scales, Blyth, Berkas ve Kielsmeier, 2000: 337). Mekân ise toplumsal bir inşadır (Lefebvre, 1991:113). Sosyal sorumluluk toplu yaşamda bireylerin etkinlikleri nedeniyle çevrelerinde yarattıkları olumlu ve olumsuz etkileri değerlendirip, olumsuz etkilere karşı önlem almaları olarak

da tanımlanabilir (Yazıcı, 1992: 853). Mckie (1974: 27-45), sosyal sorumluluğu, bir kişi veya sosyal bir varlık tarafından ne olduğu tanımlanabilen ve o tanıma uygun olarak ortaya konulan bir davranış biçimi olarak ele almaktadır. Sorumluluk, bireysel yönü olduğu kadar, bireyin içinde bulunduğu sistemi de etkileyen toplumsal bir davranış biçimi olarak kabul edilebilir. Sosyal sorumluluğun çağ, yaş ve konum değişikliği ile değiştiği söylenebilir. Kısaca sosyal sorumlulukta bir akışkanlık (flow) özelliği gözlemlenmektedir (Özen, 2009: 26).

Bu bağlamda mekân anlayışı temelinde de "akışkanlık" olduğu ve mekân her türlü sosyal değişimin aynası olduğu söylenebilir. Sosyal sorumluluk dâhilinde mekânı anlayabilmek için ayna eğretilemesini kullanan bilim insanları, aynı zamanda mekânı algılayan bireyin konumunun da büyük önem taşıdığını belirtirler. Mekân, özellikle, algılanmış, tasarlanmış ve yaşanmış olmak üzere üç farklı derinlik düzeyinde yaşanır. Mekânsal derinliğin algılanması ise, mekânla ilişki içinde bulunan bireyin bakışında gerçekleşir. Bakışın rolü, bireyin öznel kimliğini tarif etmesi açısından önem taşır. Bu bakışla, ya öznel kimlik gerçekleşecek ya da kimliğin farklılaşması izlenemeyecektir. Sosyal sorumluluk-mekân ilişkisi içinde son süreç, "imge"lerin, sembollerin dünyasına dönüktür. Bu şu anlama gelir: birey ayna içinde gördüklerini ya kendi farklılığını ötekilerden biri olduğunu kabul edecek ya da "ayna"nın boş mekânına, aynanın oyunlarına yakalanacaktır (Aslanoğlu, 1998: 219).

Sosyal sorumluluk görecelidir ve mekân yorumsaması basitçe ifade edilecek olursa, "burası" ya da "orası" değil, o, bir sosyal üretimdir. Esasta, sosyal bir faaliyetin ürünüdür ve toplumsallaşmayla karakterize olur. Mekân, nesneleri, şeyleri içeren basit bir çevrim ya da alan değildir. Mekân "boşluk" değildir, tersine her zaman doludur ve tanım itibariyle işgal edilmiştir. Mekânın toplumsal olarak üretilişinin iki önemli sonucu vardır: birincisi, doğal fiziksel mekânın kaybolmaya yüz tutması, ikincisi, her toplumun kendi mekânını üretiyor olması. Sosyal sorumluluğun göreceliliği anlam ve özellikle kapsamı, toplumdan topluma, kurumdan kuruma, kişiden kişiye değişebilir. Bir birey, bir yönetici, bir grup ve ya toplum için toplumsal sorumluluk alanına giren bir davranış ya da görev, başka yer ve şartlardaki birey, ya da toplum için sosyal sorumluluk alanı dışında kalabilir. Bu durumda, sosyal sorumluluk uygulaması bakımından zorluklar doğurur. Sosyal sorumluluk bu iki mekân yapılanmasında birincisini korumak ikincisini de üretirken kültür-mekân birlikteliğini oluşturma çabasını sürdürmektir (Özen, 2009: 27).

Doğal/fiziksel mekân ile toplumsal mekân arasındaki en önemli fark, doğal mekânın dağınık özelliğine karşılık, toplumsal mekânın birleştiren, bir araya getiren ve böylece merkez/çevre ayrımı doğuran bir özelliği olmasıdır. Aslında her mekân belli bir sınıra sahiptir; özneler ve nesneler belli bir biçimde yerleştirilir, belli yönlerde hareket ettirilir. Ancak, bu sınır, bir soyutlamadır. Çevrilmiş, kapatılmış mekân bir soyutlamanın ürünüdür. Böylece mekân, gerçek varlığını, ördüğü ve parçası olduğu ağlar, yani karşılıklı olduğu ilişkiler sayesinde kazanır. Duvarlar, çevrimler, sınırlar hep bir ayrım görüntüsü verir, ama asıl varolan belirsiz bir sürekliliktir. Sınır aslında bir ayrım değil, bir geçiş noktası pasajıdır. Mekân ne bir mülkiyet, ne de bir boşluktur. Bu yüzden hiçbir mekân kolayca ortadan kalkmaz. Mekân çoğuldur, mekânın yasası, her mekânın bir başka mekânla ilişki içinde olması, mekânların iç içe geçmesidir. Mekâna yatırılamayan her şey, boş ve anlamsız simgelere ve anlamlandırılmalara dönüşür. Sosyal sorumluluk bağlamında mekânsal sorumluluk almak demek yaşamı değiştirmek ve çeşitlendirmek demektir. Yaşamı değiştirmek eğer ele geçirilen mekânın üretimi gerçekleştirilemiyorsa pek bir anlam taşımayabilir. Çünkü yeni sosyal ilişkiler için yeni mekâna ihtiyaç vardır. İş, barınma ve dinlenme mekânlarının birbirinden kopuk konumları varlığını koruduğu sürece ve ancak siyasal denetim yoluyla bir araya geldikleri sürece, yaşamı değiştirmek projesi, ütopyadan öte bir anlam taşımaz (Mutman, 1994: 185).

Sosyal sorumluluğun mekânsal kavrayışı iş, barınma ve dinlenme mekânlarının yaşamı yenileyici ve değiştirici bir yol izlemesi ve mekânsal birliği sağlayıcı yüklenimi kabul edip uygulaması gerekmektedir.

Ulusal Sorumluluk ve Mekân Kavrayışı: Abdel-Nour (2003: 713)'a göre ulusal sorumluluk bireyler kendilerini yalnız başına olmadıklarını ve ait olduklarını hissettiren ulusuna karşı sorumlulukları olduğunu ve bu sorumlulukların

başında o ulusa ait erdem ve doğrulukları sürdürmenin geldiğini bildirmektedirler. Bu ait oluş ve sorumluluk kişilere, yıllarca önce ölmüş kişilerle bütünleşme ve onların başarılarıyla gurur duyma şansı vermektedir. Bu ait oluşun ve sorumluluğun diğer ucu, insanların atalarının imzasına olumsuz ve suç unsuru olan, utanılan boyutları da içerecek şekilde sahip çıkmaktır. Bu olguların oluşumu mekân üzerinde olmaktadır.

Toplumsal süreçlerin mekân üzerinde oluşması, uzaklık ve yakınlık olgusuna, alanlar arasındaki coğrafi çeşitliliğe, özgül yerlerin bireysel karakteri ve anlamına bağlıdır. Gerçekte tüm bunlar toplumsal süreçlerin işlemesi açısından önem taşırlar (Massey, 1984: 14). Mekân olgusu, sosyalite bağının oluşması ve ilişkisel yoğun süreçlere biçim/içerik kazandırmada etkin bir unsur olması nedeniyle, mekâna dayalı ulusal kimlik oluşumuna ve bireysel/ulusal kendilik ifade etme biçimlerine kaynaklık eder.

Uluslaşma ve ulusal kimlik kazanım sorumluluğu oluşturmada mekân temsiliyetlerinin öne çıktığı söylenebilir. Ulusal mekân temsiliyeti; belirli kırsal imajlar tarafından açığa vurulan, "Türklük", "İngilizlik", "İskoçluk" kavramları gibi kırsal alana eşlik eden mekân ideolojileridir (Urry, 2004: 308). Mekânın paylaşımı, düzenlenmesi, yapılaştırılması bu imajlar doğrultusunda oluşur ve birbirinden ayırtedilebilir.

Ulusal sorumluluk ve mekân kavrayışı, mekânın, nasıl, ulusal ve uluslararası ilişkiler şebekesinin bir ürünü olduğu görülmesiyle ilgilidir. Bu şebekeler içerisinde ulus içerisinde birey ve grupların nasıl farklı bir şekilde pozisyon adlıklarını içinde "güç geometrisi" kavramını kullanabiliriz. Bu durum toplumda oluşan eşitsizlik durumunun mekânda yansımasıdır. Bu mekânsal yeniden örgütleme, sadece ulusal değil mekânsal olanda da yeni eşitsizlik örüntüleri yaratır.

Bütün ulusların tarihinden gelen ortak bir belleği vardır. Ve bütün uluslar kendilerine karşı sorumluluklarını önyargılardan arınmış olarak ve insanlığın hizmetinde olmayı temel ilke olacak şekilde belirlemelidirler (Özen, 2009: 29). Ulusal sorumluluk ve mekân kavrayışı bağlamında ulusal hayatı anlamak, esasta da, ulusun mekânla kurduğu ilişkiyi anlamaya bağlıdır. İçinde yaşadığımız dünyanın geçirdiği değişimin/dönüşümün izini mekân üzerinden yapabiliriz. Mekân kavramı çağcıl sosyo-politik yönelimlerin yüksek değerlerine dönüştürülen, yapıbozuma uğratılan, "metasal" bir nitelik taşır. Yerler ve mekânlar artık birer tüketilen "nesne" olarak işlem görmektedir. Mekânın tüketimi, turizm ekonomileri tarafından gerçekleştirilmekte, yer ve mekân kavramları bildik içerimleri dışında piyasa kurallarına ayarlı yeni anlamlar ve işlemsel yoğunluklara kavuşmaktadır. Buna bağlı olarak kır-kent ve de küresel-ulusal ayrımları da eski anlamlarını yitirmektedir. Mekâna ve mekâna dayalı süreçlerde meydana gelen değişmeler doğal olarak ulusallık ve bireysellik durumlarını da yapıbozuma uğratmakta, bu bağlamda, en fazla da ulusal kimlikler sorunsallaşmakta, kararlı, istikrarlı kimlik formları buharlaşarak, eski anlamlarını yitirmektedir. Ulasal kimlikler bir bakıma, tüketilen nesneler haline gelmekte, mekân, zaman, imaj, gerçeklik vb. olgular gibi metasal bir karakter kazanmaktadır.

Ulusal sorumluluk, mekânı tüketilen bir nesne değil, ulusal kimliğin bir bileşeni olduğunu ve mekânın ulusu yansıttığını bilebilmektir. Ulusal mekân sorumluluğu bireylerde oluşturulmak istenen ve kazandırılmaya çalışılan bir karakter özelliğidir.

Küresel Sorumluluk ve Mekân Kavrayışı: Yeryüzünde yaşayan bütün varlıklara, insanlara ve en geneliyle bütün evrene karşı sorumlu olmayı içeren bir kavramdır. Çevre kirliliği, hayvanların ve bitkilerin nesillerinin tükenmesi, suların kirlenmesi, açlık, yoksulluk, savaşlar, küresel ısınma, elektro manyetik alan, gen araştırmaları, toplumsal alışkanlıkların olumsuz sonuçları vb. gibi yeryüzündeki bütün canlıları ve dengeleri etkileyebilen olumsuzlukların tümünün önlenilmesi küresel sorumluluk duygusunun gelişmiş olması ve etkili bir tepkiye dönüşebilmesine bağlıdır (Özen, 2009: 30). Küreselleşmeyle birlikte gözlenen değişimin önemli yansımalarından biri de zaman ve mekân kavramlarının yeniden inşasında görülmektedir. Mekân adeta zaman içinde tahrip olmakta, zaman bildik anlamını yitirerek "anlık" bir süreye hapsolmaktadır. Çağcıl ekonomik söylemlerin yeniden örgütlenmesindeki değişimler, yerler arasındaki her türlü farklılığı bastırarak mekânı dönüştürme biçimine yol açmıştır. Bu sayede olaylar ve süreçler giderek karşılıklı bağımlılık içine girerler. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, pek çok hayali ve değişmeceli küçük dünyalar yaratarak

adeta mekânı boyunduruk altına alır. İletişim teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmeler, ulaşım sistemlerinin hızlanması, farklı, uzak mekânlara erişebilirliliğimizin ivmesini artırmış, modada ve yaşam tarzlarında, insanların değerleri ve zaman-mekân içinde başkalarıyla kurdukları ilişkilerde büyük bir belirsizlik ve kişisel güvensizlik yaratmıştır. Buda "zaman-mekân sıkışması (space-time compresion)" olarak isimlendirilmektedir. Zaman-mekân sıkışması olarak isimlendirilen bu yeni durumsallıklar, günümüzde özellikle uydu yayıncılık, görsel medya, cep telefonları, bilgisayar/internet vb. teknolojik araçlar sayesinde daha ileri ve radikal bir aşamaya sıçramış, anın gelip geçiciliğin, bir iz ve işaret bırakmayan akışların hükümdarlığını getirmiştir. Zamanın ve mekânın bildik, eski anlamları yerini geçicilik, uçuculuk, değişkenlik, anındalık, yersizyurtsuzluk, aidiyet/bağlanma yitimi vs. ile ilişkili yeni farkındalıklara bırakmıştır (Harvey, 2003: 338).

Dolayısıyla, küreselleşmeyle birlikte, fiziki mekân algılarımız değişmekte, "coğrafyanın sonu" ya da "mesafenin ölümü" olarak nitelendirilebilecek bir süreçle dünya giderek küçülmektedir. Artık eskiye oranla daha sık seyahat etmekteyiz, elektronik iletişim sayesinde dünyanın uzak bölgeleriyle aramızdaki mesafe giderek azalmakta; kültürler, fikirler, değerler dünya ekseninde yayılmaktadır. Teknolojik yeniliklerin hemen hepsi, zaman-mekân sıkıştırması yapan, dünyayı küçülten yenilikler meydana getirmektedir. Özellikle, son zamanlarda, internet ve görsel medyanın, bilgi ve kültür akışını çok geniş kitlelere ve çok hızlı bir şekilde ulaştırması, zamana ve mekâna dair bildik kategorilerin altüst oluşuna, yeni algılama ve değerler dizisinin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır (Aytaç, 2006: 890).

Küresel sorumluluk, yer kürenin mekânsal olarak paylaşım ve kullanılmasında, içinde yaşıyan tüm insanlığı düşünmek ve gelecek nesillere paylaşılabilecek en önemli yaşanabilecek bir mekân bırakabilmektir.

4. SONUÇ

Sorumluluk, kişisel, sosyal, ulusal ve küresel yaşamda bireylerin etkinlikleri nedeniyle çevrelerinde yarattıkları olumlu ve olumsuz etkileri değerlendirip, olumsuz etkilere karşı önlem almak olarak tanımlanabilir. Sorumlu davranışın kültürel mesajlarla bağlantılı olduğu açıktır. Dahası başkalarına yönelik sorumlu davranış insanlar tarafından bilinçli bir şekilde yerine getirilmektedir. Sorumlu davranan bu insanlar sosyal açıdan istenilen davranışları yerine getirmektedirler ve bu insanlar toplumun belirli kesimlerinin ideallerinin belirgin şekilde farkındadırlar ve güçlü bir şekilde bu standartları yerine getirmek için çabalamaktadırlar. Özellikle orta ve çalışan kesimin üyeleri çok yaygın oranda yardım kuruluşlarında, sağlık ve sivil toplum hizmetlerinde, yardım amaçlı dernek ve kulüplerde gönüllü olarak çalışmaktadır. Çok daha yaygın oranda eğitimsel ve dinsel gruplar için para yardımında bulunmaktadırlar ve çok daha aktif bir biçimde yerel ve ulusal politik çalışmalara katılmaktadırlar. Politika konusunda daha bilgilidirler. Daha yüksek bir oranda kilise üyesidirler ve bu kişilerin sosyal sorumluluk ölçeğinden alınan puan sonuçları her zaman daha yüksektir (Berkowitz, 1965: 757; Stone, 1965: 756-757). Kişisel, sosyal, ulusal ve küresel sorumluluk bağlamında toplumun yeniden inşası olgusunda; mekânlara karşı güçlü duygusal yatırımlar mevcuttur ve özellikle kişisel, sosyal, ulusal ve küresel kimliklerin etrafında belirlendiği ve zamansal/mekânsal anlatılar ve tasarımlar tarafından değer biçilen ulusal ve küresel manzaralar, mimari ve yeni tarz uzamsal düzenlemeler, mekânlardaki bu duygusal yatırımlardan destek alır. Yerler, bu anlatılara dâhil olmuş bireysel ve kollektif kimlikler, tasarımlar, süreçler vs. biçimde önemli, anlamda hayalidirler. Onlar bir bakıma, fantezi, haz, çift anlamlılık, endişe ve paranoyayı temsil ederler. Batılı modernliğin çağcıl ileri koşullarda kışkırtıcı/heyecan verici imkanlar sunarken yerelin ve küreselin sürekli yeniden yapılandırılması, zaman/mekan ilişkilerinin daimi yeniden biçimlenimine dair endişeleri sürekli artırmaktadır (Rattansi, 1997: 45).

Son yıllarda mekâna dönük kişisel, sosyal, ulusal ve küresel bakışın inşa ettiği düşünsel bağlam sayesinde, mekân kavramına ilişkin sosyal psikolojik durumsama, yeniden şekillenmekte ve özelikle mekân üzerine odaklanan diğer disipliner bakışlardan ayrı/ayırıcı yanını ortaya koymaktadır. Özellikle, mimarlık, şehircilik, mühendislik, çevrebilim gibi psikolojinin algı konusunda yoğunlaşmak zorunda kalan disiplinler ve grup dinamiği, tutum, tutumsal değişimleri ve kültürlenme gibi sosyal psikolojinin temel kavramlarını kullanan

vb. bilimler, mekânla ilişkili disiplinlerin geliştirdikleri kavramsal ve kuramsal katkılar, mekâna ait sosyal psikolojik durumsamanın kendisini göstermesini perdelemektedir. Ancak, toplumsallığın mekân üzerindeki çözümlemelerinin kışkırtıcı doğası, mekânın toplumsallığına dair bakışın merkeziliğini, diğer disiplinlerin de kabul edebileceği bir noktaya doğru çekmektedir. Mekân, bu açıdan, sosyal psikolojik durumsamasından dar/geniş tüm anlam örgülerinin kesiştiği, bu ölçüde daha bir zenginleşerek merkeziliğini hissettirecek bir sosyal disiplinin odak kavramı haline gelmektedir.

KAYNAKLAR

Abdel-Nour, F. (2003). National Responsibility. [Electronic Version]. **Political Theory**, Vol.31, No.5, 693-719.

Akçan, E. (1994). "İletişim ve Tüketim Toplumunda Mekânsal Farklılığa Ait Çelişkiler", **Toplum ve Bilim**, Sayı:64–65, Kış.

Altman, I. (1975) **The Environmentanal Social Behavior**. Brooks/Cole Publishing Company, California.

Aslanoğlu, R. (1998). **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, Asa Kitabevi, Bursa.

Aytaç, Ö. (2006). "Mekânın Sosyolojisi" **Sosyoloji ve Coğrafya**, Sosyoloji Yıllığı (Ed: E. Eğribel ve U. Özcan) ss. 876–896, Kızılelma Yayıncılık.

Berkowitz, L. D. (1963). "Responsibility and Dependency", **Journal of Abnormal and Social Psychology**, 66: 429 – 436.

Castree, N. (2004). "David Harvey", **Key Thinkers on Space and Place**. (Ed: H. R. Kitchen, G.Valentine), Sage, London.

Dökmen, Ü. (2000), **Varolmak Gelişmek Uzlaşmak**, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Hamilton, S. F. ve Fenzel, L. M. (1988). The Impact of Volunteer Experience on Adolescent Social Development: Evidence of Program Effects", **Journal of Adolescent Research**, Vol. 3(1): 65-80.

Harvey, D. (2003). **Sosyal Adalet ve Şehir**, (Çev: M. Moralı), Metis Yay, İstanbul.

Hiller, B. ve Hanson, J. (1984). **Social Logic of Space**, Cup, Cambridge.

Işık, O. (1994). "Değişen Toplum/Mekân kavrayışları: Mekânın Politikleşmesi, Politikanın mekânlaşması", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 64–65, Kış.

Jameson, F. (1994). **Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı**. Yapı Kredi Yay., İstanbul.

Lefebvre, H. (1991). **The Production of Space**. (Çev: N, Smith), Blackwell, Oxford.

Luckner, J. (1994). "Developing Independent and Responsible Behaviors in Students Why Are Deaf or Hard Of Hearing." **Teaching Exceptional Children**, (26-2): 13-17.

Lynch, K. (1975). **The Image of the City**, MIT Press.

Mckie, J. W. (1974). **Social Responsibility and Business Predicament**, The Brooking Institution, Washington.

Messina, J. J. (2004). **Tools for Personal Growth: Accepting Personal Responsibility**. www.Coping.org/growth/accept.html, (7-10-2008 t internet ortamından indirilmiştir).

Mutman, M. (1994). "Üretilen Mekân, Yok Olan Mekan". **Toplum ve Bilim**. Sayı 64-65, Kış, İstanbul.

Nelson, D. B. ve Low, G. R. (2003). **Personal Responsibility** Map , Oakwood Solutions, Lic.

Öncü, A. (2005). **Mekân-Kültür-İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**. (Çev: L. Şimşek ve N. Uygun), İletişim Yay., İstanbul.

Özbek, R. (2004). "İnsan Davranışlarında Çevre Etkisi Ve Psikolojik Tatmin" http://www.kentli.org/makale/algivetatmin.htm (07.05.2010'da İnternet Adresinden Alınmıştır).

Özen, Y. (2009). **"İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Kişisel ve Sosyal Sorumluluk Yordayıcılarının İncelenmesi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.

Rapoport, A. (1969). **House Form and Culture**, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J.

Rattansi, A. (1997). "Postmodern Bir Çevrede "Batı" Irkçılıkları, Etniklikler ve Kimlikler", Irkçılık, **Modernite ve Kimlik**, (Ed: A. Rattansi, S. Westwood), (Çev: S. Akyüz), Sarmal Yay., İstanbul.

Ruth, W. (1994). "Goal Setting, Responsibility Training." **Psychology in the Schools**. (312): 146-55.

Scales, P. C., Blyth, D. A., Berkas, T. H. ve Kielsmeier, J. C. (2000)."The Effects of Service-Learning on Middle School Students Social Responsibility and Academic Success. [Electronic Version]. **Journal of Early Adolescence**, Vol.20, No.3, 332-358.

Soja, E. W. (1989). **Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory**. 102-703-642 (Last edited on 2002/02/27 18:14:20 US/Mountain).

Urry, J. (2004). "Sociology and Geography", **New Models in Geography**, Ed. R. Peet-N, Thrift, London: Routledge.

Yavuzer, H. (1998). **Yaygın Ana-Baba Tutumları**. İstanbul. Ana-Baba Okulu.

Yazici, S. (2003). "1976 Sınırlı Sorumluluk ve 1992 Petrol Kirliliği Sözleşmelerinin Tatbikatı"na Dair Yasal Düzenleme Taslağı ve Gerekçesi". **Bilgi Toplumunda Hukuk - Ünal Tekinalp'e Armağan,** Cilt. 1, ss. 849–905, İstanbul.